

UKRAINE
FOOD SECURITY
& LIVELIHOODS CLUSTER

РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ:

СПЕКТР ДІЯЛЬНОСТІ

Кластер продовольчої безпеки та засобів до існування (КПБЗІ) представляє встановлену концептуальну модель та перелік ключових несільськогосподарських (міських та несільськогосподарських) видів діяльності, з якими партнери кластеру можуть надалі співпрацювати та розширювати свій перелік заходів реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані із забезпеченням засобів до існування.

Російське вторгнення 2022 року справило величезний вплив на всю Україну, а також на життя та засоби до існування всього населення. Економічні наслідки та військові руйнування підірвали засоби до існування, спричинили масову міграцію та призвели до скорочення національної та місцевої економіки, а також стрімкого зростання рівня безробіття та бідності. Ми представляємо тут усталену концептуальну основу та перелік ключових несільськогосподарських (міських та позафермерських) видів діяльності, з якими партнери Кластера продовольчої безпеки та засобів до існування (КПБЗІ) можуть надалі співпрацювати та розширювати свій портфель заходів реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані із забезпеченням засобів до існування.

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Що таке засоби до існування?	Що таке засоби до існування та програми надзвичайних ситуацій?	Що таке стійкість і що вона означає?
Засоби до існування - це засоби, за допомогою яких люди та громади забезпечують свої щоденні потреби та добробут. Вони охоплюють широкий спектр діяльності, ресурсів та активів і можуть суттєво відрізнятися залежно від контексту. Засоби до існування мають важливе значення для економічного зростання, соціального розвитку та якості життя. ¹	Програми підтримки засобів до існування в надзвичайних ситуаціях охоплюють низку заходів, спрямованих на захист можливостей і майна людей та підтримку їхньої діяльності, пов'язаної із забезпеченням засобів до існування. Ці програми сприяють підвищенню стійкості та відновленню постраждалого населення. ²	За визначенням Програми розвитку ООН (ПРООН), стійкість - це трансформаційний процес зміцнення спроможності людей, громад і країн передбачати, долати, відновлюватися та трансформуватися після потрясінь. На індивідуальному рівні стійкість означає позитивну адаптацію або здатність відновлюватися після пережитих негараздів. Життя кожної людини та її розвиток, а також соціально-культурний контекст містять фактори, що формують розвиток стійкості. ³

Надзвичайна ситуація, пов'язана з джерелами засобів до існування, - це критична ситуація, в якій окремі особи або громади стикаються з серйозним порушенням або втратою засобів для отримання сталого доходу. Наслідки таких надзвичайних ситуацій мають далекосяжні наслідки, впливаючи на базові потреби та загальний добробут.⁴

Зусилля, спрямовані на пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних з втратою засобів до існування, потребують негайних заходів допомоги (наприклад, багатоцільова грошова допомога (БЦГД), набори зернових і овочевих культур) і довгострокових стратегій для відновлення засобів до існування та підвищення стійкості до них.⁵ Усуваючи

¹ <https://www.cmtoolkit.org/chapter/livelihoods/introduction>.

² <https://www.slideserve.com/ranger/save-lives-and-save-or-restore-livelihoods>.

³ <https://www.cmtoolkit.org/chapter/livelihoods/introduction>.

⁴ https://www.crs.org/sites/default/files/tools-research/guidance_livelihoods_april_30_lo_res.pdf.

⁵ <https://emergencymanual.iom.int/cash-based-interventions-cbi>.

першопричини та надаючи підтримку постраждалому населенню, можна пом'якшити довготривалі наслідки надзвичайних ситуацій, пов'язаних з втратою засобів до існування, та сприяти сталому розвитку. Розвиток можливостей для отримання засобів до існування може мати зворотний, а іноді й мультиплікативний вплив на постраждале населення і громади.⁶ Постраждале від війни населення зазнало прямих втрат людських, фізичних, природних, фінансових і соціальних активів через стихійне лихо або конфлікт. Вони мають право на захист, відновлення, покращення та розвиток засобів до існування. Засоби до існування сприяють забезпеченню продовольчої безпеки, запобігають залежності, зменшують вразливість, підвищують самодостатність і можуть розвивати або формувати певні навички під час переміщення.⁷ Однак нам потрібно боротися з ризиками для захисту, пов'язаними з алкоголем, безробіттям, зловживанням психоактивними речовинами та випадками гендерно зумовленого насильства (ГЗН). У першій таблиці наведено типи екстрених заходів із забезпечення засобів до існування.

Таблиця 1: Типи втручань, спрямованих на забезпечення засобів до існування⁸

Планування та розробка заходів, які підтримують засоби до існування в НС	Втручання можна розділити на три групи.
<p><i>Втручання, спрямовані на підтримку засобів до існування, можуть мати три цілі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Забезпечення засобів до існування, задоволення основних нагальних потреб;</i> • <i>Захист засобів до існування, запобігання продажу активів та сприяння поверненню втрачених активів;</i> • <i>Сприяння розвитку засобів до існування, зміцнення інституцій та навичок, а також адвокація змін у політиці, спрямованих на підтримку засобів до існування.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Доходи та зайнятість (їжа за роботу, гроші за роботу, грошові гранти, мікрофінансування, діяльність, що приносить дохід);</i> • <i>Підтримка виробництва (підтримка рослинництва, тваринництва, рибальства);</i> • <i>Підтримка ринку (товарні ваучери, грошові ваучери, монетизація та субсидовані продажі, ринкова інфраструктура та доступ).</i>

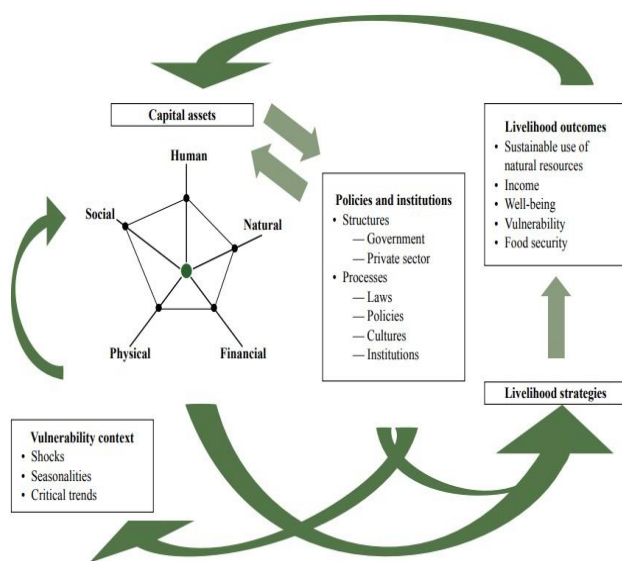
Міські та позафермерські (несільськогосподарські) заходи із забезпечення засобів до існування, які можуть бути реалізовані партнерами в Україні під час надзвичайних ситуацій, мають вирішальне значення для відновлення стабільності та самодостатності постраждалого населення. Ця діяльність спрямована на забезпечення альтернативних джерел доходу та можливостей працевлаштування для осіб і громад, які постраждали від кризи. Заходи з відновлення несільськогосподарських джерел засобів до існування в Україні мають бути спрямовані на задоволення різноманітних потреб постраждалого населення. Підтримка несільськогосподарських джерел засобів до існування постраждалого населення сприятиме розширенню економічних можливостей та самодостатності. Ініціативи зі сталого забезпечення засобами до існування сприяють загальній стійкості та відновленню населення України.

⁶ <https://www.un.org/development/desa/dspd/2021/05/social-protection-in-rural-areas/>.

⁷ <https://www.cmtoolkit.org/chapter/livelihoods/introduction>.

⁸ <https://www.slideserve.com/ranger/save-lives-and-save-or-restore-livelihoods>.

Використовуючи схему сталих засобів до існування (див. Рисунок 1), розглянемо:

- Основні засоби на рівні домогосподарств та громад з точки зору цілеспрямованості та розуміння можливостей і прогалин/потреб, які необхідно вирішити;
- Сезонність, шоки / стреси / вразливість / тенденції (макроекономічні та конфліктні) та нерівності, що впливають на різні групи населення (бідність, вразливість, продовольча незахищеність тощо);
- Політики, ключові інституції та процеси (ПІП), що діють на макро-, мезо- та мікрорівні та впливають на засоби до існування.

Рисунок 1. Схема сталих засобів до існування

Цей взаємозв'язок визначає стратегії забезпечення засобів до існування, які можуть бути застосовані, і можливі результати, які, як ми сподіваємося, можуть мінімізувати вразливість/ризик людей, громад, підприємств (у тому числі фермерських господарств) під час розбудови їхніх основних фондів і, за необхідності, адвокації та зміни ПІПів.⁹

Нижче наведено перелік несільськогосподарських заходів із забезпечення засобів до існування, які зазвичай здійснюють партнери під час НС:

БІЗНЕС-ГРАНТИ ТА ПІДТРИМКА

1. **Грантова підтримка бізнесу самозайнятих осіб та приватних підприємств:** Партнери надають підтримку мікро- та малому бізнесу, що постраждав від кризи, пропонуючи доступ до грантів. Це допомагає підприємцям перезапустити свій бізнес або заснувати новий, сприяючи місцевому економічному відновленню. Малий бізнес потребує підтримки грантових схем, які дозволяють бенефіціарам отримати доступ до капіталу, придбати обладнання та інвестувати в діяльність, що приносить дохід. У своєму подальшому розвитку партнери можуть розглянути можливість застосування таких прогресивних програм, як кредитні схеми та змішане фінансування. Гранти можуть бути обумовлені збереженням та/або розширенням можливостей працевлаштування для вразливих членів цільових громад. Крім того, партнерам також рекомендується навчати бізнес не тільки тому, як готувати бізнес-заявки на отримання грантів, але й проводити ширші тренінги з менеджменту.

⁹ <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27638/sustainable-livelihoods-approach.pdf>.

- Навчання фінансовій грамотності та управлінню бізнесом:** Партнери проводять тренінги з фінансової грамотності та управління бізнесом, щоб надати постраждалому населенню знання та навички, необхідні для ефективного бізнес-планування, бюджетування, доступу до кредитів і грантів та прийняття фінансових рішень. Ці ініціативи допомагають вразливим верствам населення створювати та розширювати свій бізнес, сприяючи розвитку підприємництва та економічному зростанню. Це більш просунутий рівень, ніж "тренінги з підприємництва та розвитку бізнесу", описані нижче.
- Тренінги з підприємництва та розвитку бізнесу:** Партнери пропонують тренінги з підприємництва та розвитку бізнесу для осіб, які прагнуть розпочати власний бізнес. Ці тренінги надають постраждалому населенню необхідні знання та навички для розробки бізнес-планів, управління фінансами та маркетингу своїх продуктів або послуг.
- Ринкова підтримка та налагодження зв'язків:** Партнери сприяють ринковій підтримці та налагодженню зв'язків для місцевих виробників і підприємців, з'єднуючи їх з потенційними покупцями та ринками збуту. Це допомагає окремим особам і громадам отримати доступ до ширших ринків, збільшити свої доходи та підвищити економічну стійкість. Партнери впроваджують ринкові заходи для стимулювання місцевої економіки та підвищення її стійкості. Ці заходи можуть включати програми "гроші за роботу", розвиток ланцюжків доданої вартості та ринкових зв'язків, які розширюють можливості отримання доходів для громад.

ТРЕНІНГИ/НАВЧАННЯ

- Професійно-технічна освіта і навчання (ПТО):** Партнери працюють у співпраці з місцевими установами над створенням і розвитком центрів професійно-технічної освіти та навчання, щоб надати людям навички, які користуються попитом у їхніх місцевих громадах. Ці центри надають спеціалізовану підготовку в таких галузях, як механіка, будівництво, сантехніка (кваліфіковані фахівці спеціалізуються на встановленні, обслуговуванні та ремонті сантехнічних систем), електроніка, зварювання та готельно-ресторанна справа, що сприяє підвищенню шансів на працевлаштування. Роль жінок у сільськогосподарському секторі змінюється, і для заповнення цієї прогалини необхідно навчити жінок користуватися тракторами та іншою технікою. Крім того, співпрацюючи з навчальними закладами, слухачі можуть отримати доступ до визнаної сертифікації та акредитації.
- Заходи з підвищення кваліфікації:** Партнери можуть організовувати воркшопи, семінари та короткострокові тренінги для розвитку "м'яких" навичок і потенціалу вразливих груп населення. Ці програми можуть зосереджуватися на вдосконаленні "м'яких" навичок, таких як написання резюме, визначення навчальних курсів, комунікація, лідерство та вирішення проблем, а також технічних навичок, що мають відношення до різних галузей.
- Навчання цифровим та інформаційним технологіям:** Партнери визнають важливість цифрових навичок на сучасному ринку праці. Партнери можуть запропонувати навчальні програми, зосереджені на цифровій грамотності, комп'ютерних навичках та інформаційних технологіях. Ці ініціативи дають можливість людям отримати доступ до можливостей працевлаштування в Інтернеті та підвищують

їхню здатність до працевлаштування в різних секторах. Партнери також можуть створити спільний простір, який забезпечить постраждалому населенню доступ до комп'ютерів для перегляду сайтів, пошуку роботи тощо.

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ/СТВОРЕННЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ

- 8. Працевлаштування та кар'єрне консультування:** Партнери надають послуги з працевлаштування та кар'єрного консультування, щоб допомогти людям знайти можливості працевлаштування, які відповідають їхнім навичкам та інтересам. Це включає складання резюме, підготовку до співбесіди та підтримку в налагодженні зв'язків. Партнери можуть також співпрацювати з державними організаціями, такими як Державна служба зайнятості, щоб сприяти працевлаштуванню. В Україні є певні успіхи в реалізації програм з працевлаштування та кар'єрного консультування, але вони поки що невеликі за масштабами. Основні проблеми пов'язані з розширенням масштабів реагування.
- 9. Ярмарки вакансій та заходи з працевлаштування:** Партнери можуть організовувати ярмарки вакансій та заходи з працевлаштування, щоб зв'язати шукачів роботи, які постраждали від війни, з потенційними роботодавцями. Ці заходи надають можливості для налагодження контактів, проведення співбесід та найму на роботу на місцях.

ГАЛУЗЕВА ГОТІВКА

- 10. Програми тимчасової зайнятості:** Партнери впроваджують програми тимчасової зайнятості для переміщених осіб і членів громади. Це передбачає залучення людей до таких видів діяльності, як прибирання, тимчасовий ремонт, будівництво та тимчасове відновлення інфраструктури, тим самим вливаючи гроші в місцеву економіку.
- 11. Ініціативи з диверсифікації засобів до існування:** Ці ініціативи сприяють впровадженню стратегій диверсифікації засобів до існування для зменшення вразливості постраждалих громад. Це включає підтримку розвитку альтернативних видів діяльності, що приносять дохід, таких як бджільництво, вирощування грибів, водіння тощо. Впроваджуючи ці несільськогосподарські види діяльності, партнери в Україні можуть відігравати життєво важливу роль у підтримці постраждалого населення під час надзвичайних ситуацій, допомагаючи їм економічно відновитися та налагодити своє життя.

В Україні грошові гранти оподатковуються. Грошові гранти, які є безповоротними коштами, що надаються урядом або іншими організаціями, підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб та військовим збором. Наразі це стосується грантів від неурядових організацій (НУО). Ставка податку на прибуток становить 18%. Крім того, військовий збір (1,5% від суми гранту) є окремим податком, що стягується з усіх фізичних осіб, які отримують гранти. Важливо, щоб фізичні особи, які отримують грошові гранти, сплачували 19,5%, включаючи військовий податок, відповідно до українського податкового законодавства. Невиконання цієї вимоги може призвести до штрафних санкцій та юридичних наслідків.

ПРОГРАМИ ДЛЯ ЖІНОК

12. **Програми з розширення прав і можливостей жінок:** Визнаючи важливість гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок, в Україні було реалізовано кілька проектів, спрямованих на підтримку жінок у започаткуванні власного бізнесу або вдосконаленні існуючих підприємств. Ці ініціативи спрямовані на посилення економічної незалежності жінок та створення більш інклюзивного суспільства.

Photo: ZOA, Ukraine

Зараз Юрій (син) купив невеликий гараж і починає все з нуля. На грант ZOA у розмірі 3000 євро він придбав підйомник для автомобілів.

СПЕКТР ПІДТРИМКИ

Ці несільськогосподарські заходи, що здійснюються партнерами, мають вирішальне значення для відновлення економічної стабільності, сприяння самодостатності та забезпечення довгострокового відновлення постраждалих громад. У випадку надзвичайних грантів вартість зазвичай становить від 1 000 до 5 000 доларів США. Конкретна сума, що виділяється на надзвичайні гранти, залежить від тяжкості впливу кризи на постраждале населення, а також від наявних фінансових ресурсів.

Для мікро- та малих підприємств, які постраждали від надзвичайних ситуацій, діапазон вартості фінансової допомоги також може значно варіюватися. Партнери Кластера продовольчої безпеки та засобів до існування (КПБЗІ), уряди та фінансові установи можуть

запропонувати кредити, гранти або інші форми підтримки, щоб допомогти бізнесу відновитися та відбудуватися. Сума, що надається малому бізнесу, залежить від таких факторів, як розмір підприємства та його фінансові потреби. У деяких випадках малі підприємства можуть отримати одноразовий грант на покриття негайних витрат, а в інших випадках вони можуть мати право на довгострокову фінансову допомогу або кредити під низькі відсотки для відновлення. Різні партнери мають різні політики та механізми фінансування, але для забезпечення послідовності та дотримання принципу "не нашкодь" кластер розробить інші керівні принципи, проконсультувавшись з партнерами, щоб скласти перелік заходів та їхню вартість. Крім того, КПБЗІ усвідомлює, що наявність і доступність фінансування на випадок надзвичайних ситуацій може варіюватися залежно від області, місцевої інфраструктури та спроможності партнерів реагувати на потреби. Важливо, щоб партнери підвищували свою спроможність реагувати на потреби постраждалого населення в засобах до існування.

ЦІЛЬОВЕ НАСЕЛЕННЯ

Для партнерів дуже важливо оцінити конкретні потреби та обставини постраждалого населення, щоб визначити відповідний обсяг фінансової підтримки, необхідний для грантів і малого бізнесу. У наведеному нижче переліку представлені ключові сфери, які слід враховувати при роботі з вразливими групами населення:

- Як гуманітарні організації, надавайте пріоритет бідним, вразливим і найбільш нужденним верствам населення;
- Враховуйте фактори ризику, досвід, освіту та рівень кваліфікації власників бізнесу, щоб максимізувати шанси на успіх; і
- Необхідно досягти балансу, щоб забезпечити успіх бізнесу, який би приносив більшу користь працівникам, клієнтам, споживачам, власникам бізнесу та їхнім найближчим родичам (тобто прямим і непрямим бенефіціарам з числа постраждалого населення).

ОЦІНКА ПОТРЕБ/ОЦІНКА ЗА УЧАСТЮ ГРОМАДСЬКОСТІ

Партнери повинні прагнути до розробки програм на основі фактичних даних, проводячи діагностичну оцінку потреб з метою моніторингу впливу проекту, а також звертатися до MERS та MISMA. Нижче наведено перелік того, що слід враховувати при проведенні оцінки потреб:

- Оцініть навички, які потенційно можуть бути найбільш корисними для постраждалого населення і сприятимуть забезпеченню засобів до існування та продовольчої безпеки;
- Оцініть існуючі економічні відносини та торгівлю, а також потоки товарів і робочої сили;
- Оцініть місцевий попит і пропозицію та фінансові установи;
- Проаналізуйте соціальну стратифікацію та рівень вразливості населення (проведіть ранжування за рівнем добробуту);
- Проаналізуйте попередні та сучасні стратегії виживання;
- Проаналізуйте пріоритети різних груп з різними ролями та соціальним статусом;
- Розглянути наявні ресурси (капітальні активи, наприклад, людські, природні, фінансові);

- Оцінити структуру доходів і витрат домогосподарств, а також джерела грошових коштів і продуктів харчування;
- Розглянути потенційно негативні соціальні, економічні та екологічні наслідки;
- Розглянути політичні та соціальні наслідки діяльності для місцевої громади, особливо для ринку праці та для тих, хто бажає підтримати діяльність за принципом "гроші за роботу" (ГЗР), продаж дров тощо.

ПАРТНЕРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ:

